

Міністерство освіти і науки України

Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут будівництва та архітектури

Кафедра архітектури та середовищного дизайну

03-08-110М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни «Соціологія міста»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за
освітньо-професійною програмою «Архітектура та
містобудування» спеціальності 191 «Архітектура та
містобудування»

Рекомендовано науково-
методичною радою
з якості ННІБА
Протокол № 1 від 29.08.2023 р.

Рівне – 2023

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Соціологія міста і житла» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Архітектура та містобудування» спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» денної форми навчання [Електронне видання] / Михайлишин О. Л. – Рівне : НУВГП, 2023. – 20 с.

Укладач: Михайлишин О. Л., доктор архітектури, професор, завідувачка кафедри архітектури та середовищного дизайну.

Схвалено на засіданні кафедри архітектури та середовищного дизайну.

Протокол № 12 від «20» червня 2023 р.

Відповідальний за випуск: Михайлишин О. Л., доктор архітектури, професор, завідувачка кафедри архітектури та середовищного дизайну.

Керівник групи забезпечення спеціальності Потапчук І. В.

© О. Л. Михайлишин, 2023

© НУВГП, 2023

З М І С Т

1. Загальні положення.....	3
2. Навчально-тематичний зміст дисципліни.....	4
3. Тематика практичних занять.....	7
4. Теоретичний матеріал.....	8
5. Вимоги до виконання практичних завдань.....	18
6. Завдання до самостійної роботи.....	18
7. Література.....	19

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Соціологія міста» укладені у відповідності до освітньо-професійної програми «Архітектура та містобудування» спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» на основі затвердженого силабусу з використанням досвіду інших закладів вищої освіти України, теоретичних напрацювань в галузі соціології архітектури, наукових і практичних розробок вітчизняних та зарубіжних архітекторів.

Метою навчальної дисципліни є набуття здобувачами спеціальних знань про специфіку соціологічного підходу до вивчення міста і житла, еволюції соціологічних теорій розвитку міст, типи міст, формування міських спільнот у нерозривному зв'язку з розв'язанням архітектурно-містобудівних проблем.

Завдання вивчення дисципліни.

У результаті вивчення даного курсу студент повинен **знати**:

- суть, основні поняття соціології міста;
- основні класичні і сучасні соціологічні теорії і школи;
- основні теоретико-методологічні засади розвитку сучасних міст, що знайшли відображення у різноманітних соціологічних концепціях;
- роль міст в сучасному суспільному розвитку;
- основні підходи до управління містом;
- основні напрямки вирішення архітектурних і містобудівних завдань із врахуванням особливостей розвитку міських спільнот.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен **вміти**:

- використати теоретичні знання в практиці соціологічного дослідження сучасних міст;
- застосовувати методи соціологічного аналізу до вирішення проблем міст;
- аналізувати спосіб життя, властивий для мешканців населених пунктів різного типу.

1. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Матеріал лекційного курсу розділений за змістом на дві частини. У першій частині місто розглядається як соціально-просторове утворення через призму соціологічних теорій ХХ-ХХІ ст. Друга частина присвячена розгляду міста у контексті сучасних проблем його розвитку, управління, соціального прогнозування і планування; сприйняття і трансформації середовища як системи соціального простору, що транслює певну інформацію, що є свідченням унікальності і неповторності кожного міста; розкриває основні динамічні процеси міського життя.

Назва модуля, змістового модуля, теми	
Модуль 1	
Змістовий модуль 1.	
Місто як галузь соціологічного знання.	
Тема 1. Соціологія міста і простору.	Соціологія простору і соціологія міста: основні питання і можливості досліджень. Основні поняття: місто, міське планування, фізичний і соціальний простір.
Тема 2. Урбанізація.	Поняття урбанізації. Етапи і чинники урбанізації. давні міста, типи планування, урбанізація у ХХ столітті. Групи міст і агломерації. Риси сучасних урбанізаційних процесів.
Тема 3. Класичні теорії міської соціології.	А. Соціально-історичний підхід М. Вебера. Дослідження Ч.Бута. В.Беньямін: фланер, візуальне середовище міста, міське споживання. Г. Зиммель як соціолог простору і соціолог міста: ментальне життя містян, поняття «межа», «інший». Чиказька школа: екологічний підхід Р. Парка, теорія концентричних кіл Е. Берджеса. Емпіричні дослідження міста: Л. Вірт про гетто, Х. Зорбо про нетрі та ін. Б. Марксизм і неомарксизм 1970-80-х рр. Виробництво простору, революція міст: А. Лефевр. Д.Харві, М.Кастельс. Місто як арена класового конфлікту. Концепція колективного споживання М. Кастельса. Міські громадські рухи. Неовеберіанство: Д. Рекс і Мур, Р. Пал. «Коаліції росту» Д. Логана і Х. Молоча: інтеграція екологічного підходу і марксизму.

	«Культуралізація» міських досліджень. Антропологія міста: С. Лоу. Новий урбанізм. Міське середовище як текст: Д. Джейкобс.
Тема 4. Територіальний та просторовий виміри міста.	Класична соціологія про міську територію та простір. Формальна соціологія простору Г.Зіммеля. «Чиказька школа» і проєкт соціальної екології. Нова культурна географія 2-ї пол. ХХ ст. Модель концентричних зон Е.Бьорджесса. Секторальна модель Г.Хойта. Багатоядерна модель Ч.Гарріса, Е.Ульмана. Концепція Е.Кастельса. Зонування міської території та стратегії структурування західних міст. Особливості просторової структури пострадянських міст.
Тема 5. Нерівність в просторі міста.	Соціальні групи городян. Майнове та статусне структурування міста. Субурбанізація. Джентрифікація. Сегрегація. Асиміляція. Гендерна структура міста. Міграційний чинники соціального розшарування міста.
Тема 6. Сприйняття простору, образи міста. Міська ідентичність.	Особливості сприйняття міського середовища. Форми, складові, структура, функції, характеристики образу міста. Позитивні і негативні образи міста. Образ міста за. Ментальні карти: К.Лінч, С. Мілграм. Міська ідентичність: чинники формування, засоби трансляції, параметри вимірювання сили, типи. Вивчення міських спільнот. Спільнота району (community). Г. Вельц: нетрі Нью-Йорка як спільноти. Сусідство. Створення спільнот (Червоний Відень, Жолібож у Варшаві). Простір і місце: значущі місця (М. Auge).
Тема 7. Міський спосіб життя.	Поняття міського способу життя. Уклад життя. Рівень життя. Якість життя. Стиль життя. Сутнісні характеристики міського способу життя. Суб'єктивні і об'єктивні показники якості життя в архітектурі і урбаністиці. Концепція Л. Вірта. Концепція С. Мілграма.
Змістовий модуль 2.	
Архітектурно-містобудівна проблематика і соціологія міста.	
Тема 8. Криза міст і новий урбанізм.	Криза міст. Відродження міст. Ф.Джеймісон, А. Лефевр, Д.Харві. Функції сучасного міста. Л. Мамфорд. Теорії, принципи, риси нового (постмодерного) урбанізму. Ідеальне місто нового урбанізму. А. Дуані,

	<p>Е.Платер-Зіберк і Конгрес нового урбанізму. Лос-Анджелеська школа урбаністики. М.Девіс і Е.Соджа (<i>Сойя</i>). Напрями розвитку сучасних міст і «Маніфест нової урбаністики» (2008). «Розумне місто» (Smart city).</p>
<p>Тема 9. Символічне сприйняття міста. Місто і пам'ять.</p>	<p>Образ міста. Структурування міського простору з погляду семіотики (знаки). Колективна та індивідуальна пам'ять у міському просторі. Теорії М.Хальбвакса, П.Нора, Я.Зерубавеля. Концепція «місьць пам'яті». Комеморація. Будівлі, культурні ландшафти як об'єкти колективного пам'ятання. Конструювання створення образів міста через пам'ять. Контексти створення пам'ятників. Центр та інші частини міста. Місця «свої» і «чужі», «безпечні» і небезпечні».</p>
<p>Тема 10. Сучасний міський публічний простір.</p>	<p>Поняття публічного простору міста і його особливості. Публічний/громадський/відкритий/спільний простір. З.Ніл. Ознаки, моделі, функції публічних просторів. «Громадські місця». Концепція «третього місця» Р.Ольденбурга. Концепція «четвертих місць» А.Петренко-Лисак. Трансформація громадських просторів в європейських і американських містах. Дослідження і проекти розвитку громадських просторів. У. Уайт, Л.Лофланд. «Інший» в місті, проблеми терпимості. «Інтимізація» громадської сфери. Р. Сеннет.</p>
<p>Тема 11. Глобальне місто. Мультикультурне місто.</p>	<p>Міські системи сучасної епохи (приватна, збалансована, транснаціональна (С.Сассен)). Глобалізація міст. Поняття «глобального міста». Системна якість «глобального міста». Умови і причини виникнення «глобальних міст». Риси способу життя «глобального міста». Глобальне місто як економічний і фінансовий центр. Міжурядова кооперація, глобальні фінансові потоки. Соціальні проблеми глобальних міст. Світове місто. Інформалізація міст. Типи «інформаційного міста»: зоополь, технополіс; наукоград; технопарк. Умови появи технополісу (М.Кастельс, Ш. Тацуно).</p>

Тема 12. Міське управління.	Місто як об'єкт управління. Теоретичні моделі міського управління (плюралістична, елітизм, неоелітизм, корпоратизм) та міського самоврядування (англосаксонська, континентальна, радянська). Генеральний план і стратегія розвитку міста.. Участь містян в управлінні міським розвитком: громадські рухи, інститут громадських слухань. Брендинг міста. Мономіста.
------------------------------------	--

2.ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тематика і зміст практичних завдань спрямовані на ознайомлення з аналітичними практиками соціологічної науки щодо розуміння і трактування соціально важливої інформації при аналізі міського середовища, формуванні тактики та стратегії його перетворення. Соціокультурний аналіз міського середовища і міського простору є актуальною проблемою, яка зумовлює необхідність пошуку ефективних підходів до дослідження та визначення напрямків розвитку міста.

№ з/п	Назва теми
	ОБРАЗ МІСТА. Мета – ознайомитись зі складовими образу міста на основі поєднання даних архітектурно-просторового, соціального, демографічного, семантичного та візуального аналізу міського середовища.
1.	<i>Практичне завдання 1. Архітектурна морфологія міста.</i> Аналіз будови міста: складових міської тканини і міського каркасу. Функціональна структура міста.
2.	<i>Практичне завдання 2. Соціально-просторова структура міста.</i> Комплексний аналіз взаємного просторового розміщення соціальних груп міського населення і головних елементів міського середовища.
3.	<i>Практичне завдання 3. Ментальний образ міста. Ментальні карти.</i> Створення ментальної карти фрагменту міського середовища на основі власного досвіду студентів (сприйняття міста та його образу)
4.	<i>Практичне завдання 4. Пам'ять в місті (дослідження символічного простору в місті).</i> Виявлення маркерів пам'яті в місті стосовно обраного об'єкту дослідження.
5.	<i>Практичне завдання 5. Візуальний образ міста (візуальна соціологія).</i> Виконання порівняльного аналізу фото міського

	середовища, виконаних зі значним часовим інтервалом для відстеження послідовних змін в соціальному житті, візуальні прояви яких були задокументовані в фотографіях, та архітектурно-просторових трансформацій середовища.
--	---

3. ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

Соціологи виділяють такі визначення поняття «місто» і відповідні галузі у підсистемі «місто»:

	Визначення поняття «МІСТО»	Предметні галузі у підсистемі «МІСТО»
1.	місто як поселенська спільнота: місце проживання	територіально-поселенська, архітектурно-інженерна
2.	місто як форма економічної діяльності	економічна, архітектурно-інженерна
3.	місто як повсякденне життя: місце повсякденних та рутинізованих практик	соціально-психологічна
4.	місто як специфічне середовище існування та проживання (формування особистості мешканця міста, особистісної екзистенції та реалізації людини, простір формування стилів життя)	соціально-психологічна
5.	місто як комунікативне середовище: місце спілкування, духовного життя (символічна комунікація та діалог)	семіотична, історико-культурна

На організацію простору міста, відповідно до сучасних соціологічних теорій, впливають наступні групи чинників:

- юридичний і право власності, виражений у геодезичному поділі простору;
- морфологія міста, яка включає планування та фізіономію міста;
- функціональна організація, що виражається в різних формах міського землекористування;
- адміністративно-інституційний фактор, що виражається в адміністративних поділах міського простору;
- організаційні форми суспільного життя.

Просторова структура міста традиційно вивчається в чотирьох базових площинах, які розглядаються як складові структури міста, і які залишаються в певних причинно-наслідкових зв'язках між собою.

1. *Морфологія міста* (морфологічні одиниці міста різного походження).

2. *Демографічно-просторова структура міста* (різноманітність розміщення населення в місті, демографічні характеристики та відмінності у щільності населення).

3. *Соціально-просторова структура міста* (розподіл соціальних груп у місті, умови проживання в різних частинах міста).

4. *Функціонально-просторова структура міста* (розподіл окремих функцій у межах міста)

У міському просторі можна виділити кілька характерних функціонально-просторових одиниць:

- центральний район, де зосереджено громадське життя міста, і який є його сервісно-комерційним центром;
- житлові квартали з різнотипною забудовою, що створюють кілька зон забудови (центральна, приміська та заміська зони);
- промислові райони, зазвичай розташовані на околицях міста поблизу водотоків або шляхів сполучення;
- райони обслуговування зі спеціалізованими функціями (комунікаційні, релігійні, комерційні, університетські, військові, рекреаційні, курортні);
- околиці зі змішаними функціями.

Практичне завдання передбачає виконання ряду окремих завдань відповідно до запропонованої комплексної моделі соціологічного аналізу для формування загального образу міста.

Завдання 1. Архітектурна морфологія міста.

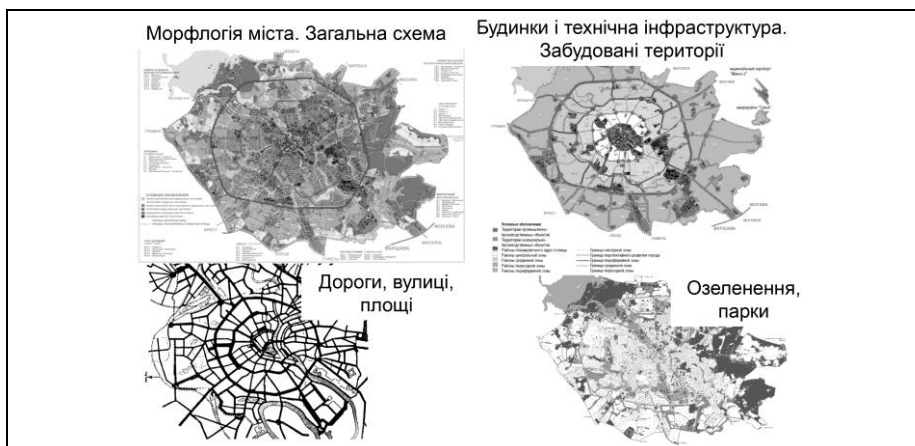
Наприкінці ХХ ст. у соціологічну науку було введено поняття урбоморфології (морфології міста), яке визначається як вивчення зовнішньої будови (форми і фізіогномії (зовнішнього вигляду) будівель) і внутрішньої будови (планування) міського організму, а також їх походження та еволюції (генези). Урбоморфологія враховує розташування та фізико-географічні умови міста, а також сукупність різноманітних факторів, що впливають на формування, розвиток, трансформацію його фізичної структури. Предметом морфологічного дослідження є місто як сукупність різноманітних компонентів. Водночас морфологія, окрім своїх функцій та демографічного різноманіття, представлена просторовою структурою міста, яке (як і будь-яка поселенська одиниця) складається з трьох елементів: площі, функції та населення.

Просторове облаштування (план) міста — це рамки, в яких виконуються функції міста і в яких організовано повсякденне життя його мешканців. План міста складається з трьох цілісно пов'язаних між собою морфологічних елементів: вулиць, доріг і площ, міських ділянок та різних типів забудови. План міста відображає вплив фізико-географічного, соціального,

політичного та економічного факторів і є результатом прагнень людини до реалізації конкретного бачення просторового розвитку міста.

Метою завдання є виділення і представлення у вигляді окремих креслень:

- загального плану обраного для аналізу міста (схема генерального плану)
- планувального каркасу міста;
- забудованої території (з виділенням історичного/фактичного центру міста і міської інфраструктури: комунальної (об'єкти та мережі водовідведення та водопостачання, тепlopостачання, енергетичне споживання, газопостачання, зв'язок, гідротехнічні споруди); соціальної (об'єкти охорони здоров'я, освіти, культури, спорту, торгівлі, громадського харчування, швидкого обслуговування); адміністративної);
- системи озеленення міста;
- функціональної структури міста.

Приклад представлення морфологічного аналізу міста

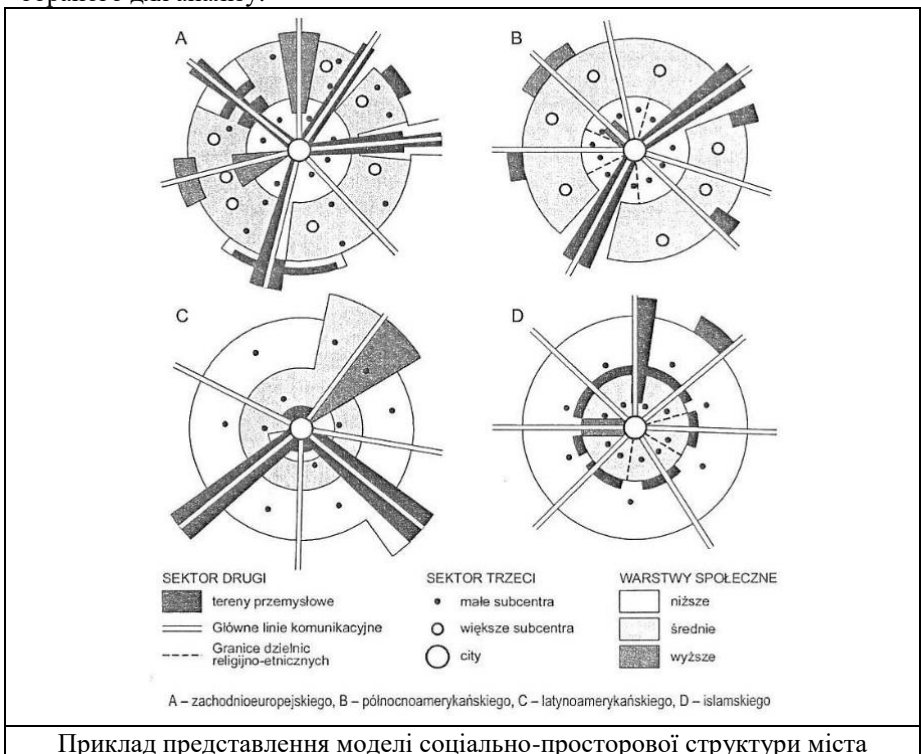

Приклад представлення аналізу функціональної структури міста

Завдання 2. Соціально-просторова структура міста.

У першій половині ХХ століття на засадах Чиказької школи соціальної екології були розроблені три теоретичні моделі, які вважаються класичними, і узагальнюють проблему диференціації просторової структури міст: модель концентричних зон (кільцева модель) Бьорджесса (1925), секторальна модель Хойта (1939) і поліцентрична модель Гарріса і Ульмана (1945). Вищезгадані моделі розглядалися як протилежні одна одній, проте дослідження соціологів показали, що ці поняття є взаємодоповнювальними, і кожна модель представляє розподіл різних складових міського простору.

Відсутність єдиної моделі, яка могла б пояснити просторову структуру міста, також є результатом того, що місто є своєрідною надбудовою морфологічних, соціальних, демографічних і функціональних систем, що перетинаються, які є динамічними і організація яких регулюється власними просторовими правилами. Тому, метою цього завдання є створення (синтез) цілісної моделі соціально-просторової структури конкретного міста, обраного для аналізу.

Приклад представлення моделі соціально-просторової структури міста

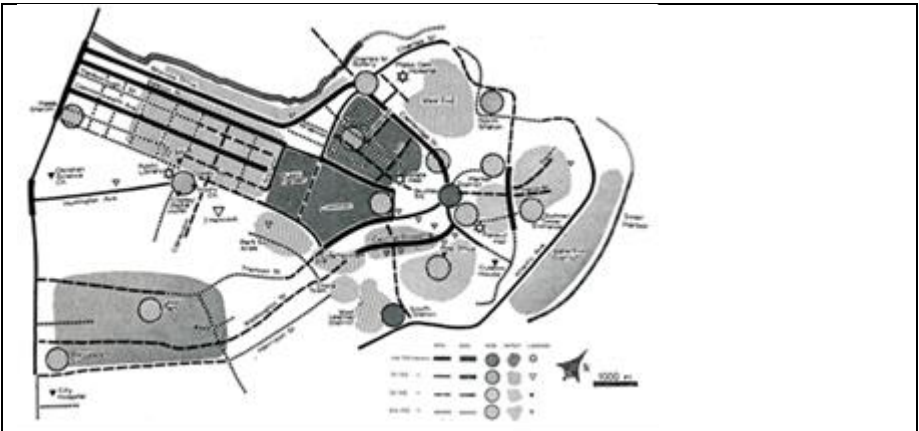
Завдання 3. Ментальний образ міста. Ментальні карти.

Стосовно міста термін «ментальність» може бути застосований як системний аналог соціальних уявлень про міське життя, елементами якого виступають:

- *ментальний образ міста* – уявлення про місто як система архетипів та ідей;

- *ментальна карта території* (Mental city maps) – уявлення про прийнятні моделі поведінки в конкретному місці міського середовища та конкретних ситуаціях. Це індивідуальна карта відомого людині місця.– це своєрідна спроба порозуміння містян зі своїм містом, відбиток уявлень про простір, у якому вони живуть.

Обидва поняття введені американським містобудівником К.Лінчем, внесок якого в теорію міського планування полягав у розробці теорії міської форми: як сприймають міське середовище мешканці, як це відображається на проектуванні міст.

Приклад ментальної карти Бостона (за К.Лінчем)

Ідея *образності* середовища (imageability). *Образність* (уявність) - якість фізичного об'єкта, що дає високу ймовірність створення сильного образу кожному у конкретного спостерігача. Це може бути форма, колір, порядок, які полегшують створення яскравих та потужних ментальних образів середовища. Ідея *чіткості* та *зрозумілості* середовища (legibility) - читання візуального міського образу. Під цим розуміється легкість, з якою можна розпізнати його частини та з'єднати у зв'язний зміст.

Чим вище «образність» міста, тим ефективніше люди пересуваються по ньому і тим безпечніше відчують себе в його межах.

Елементи міського середовища, за К.Лінчем: шляхи, межі, орієнтири, вузли, райони.

Шляхи - дороги, якими люди пересуваються в межах міста (вулиці, тротуари, автомагістралі, залізниці, канали). Для багатьох це переважаючі елементи в образі оточення: люди оглядають місто, рухаючись у ньому, відносно шляхів організовуються й інші елементи середовища.

Кордони - краї та розриви безперервних ліній (наприклад, набережні, береги, залізничні виїмки, краї житлових районів, стіни). Можуть бути лише швами, лініями, вздовж яких два райони якимось співвіднесені та пов'язані між собою. Хоча й не настільки сильно, як шляхи, ці обрамлюючі елементи служать для багатьох істотними організуючими ознаками, особливо в тому випадку, якщо вони охоплюють певні зони, подібні до водного фронту або стіни, що окреслює місто.

Вузли - точки сходження: площі і перетини. Це місця або стратегічні точки міста, в які спостерігач може вільно потрапити, фокусує пункти, до яких і від яких він рухається. Це насамперед сполучні ланки, місця розриву транспортних комунікацій, перехрестя чи злиття шляхів, моменти стрибкоподібного переходу з однієї структури в іншу. Вузли можуть бути просто місцями максимальної концентрації якихось функцій або особливостей вигляду: від кафе на розі до замкнутої площі.

Райони - області, що характеризуються загальними особливостями. Вони мають якийсь загальний, розпізнаваний характер. Завжди пізнавані зсередини райони можуть і як системи віднесення ззовні, якщо їх можна розглядати із зовнішньої позиції. Більшість людей впорядковує своє місто по районах з більшою чи меншою чіткістю, питання про те, шляхи або райони є домінантними елементами, вирішується індивідуально, що залежить не тільки від особистості, а й від характеру кожного міста (висота будівель, стиль забудови і т.д.

Орієнтири - фізичні об'єкти міського ландшафту, що легко впізнаються. Зазвичай це досить впізнавані матеріальні об'єкти: будинок, знак, фасад, вітрина, гора. Використання орієнтиру означає вичленування одного елемента з множини. Одні орієнтири - дистанційного типу - сприймаються зазвичай під різними кутами та з різних відстаней, поверх елементів менших габаритів і служать для орієнтації щодо центру чи центрів. Вони можуть

бути розташовані всередині міста або на такому віддаленні, що для практичних потреб цілком надійно позначають напрямок: башти, куполи, пагорби. Інші орієнтири - локального типу, видимі лише в обмежених межах та з певних напрямків. Це знаки, вивіски, вітрини, дерева, ручки дверей та інші деталі, які насичують образ міста для більшості спостерігачів.

Говорячи про проектування елементів форми міста, Лінч вважав, що образ «ключів» до міського проектування можна узагальнити за наступними якостям форми.

1. Своєрідність чи яскравість фігури-фону: різкість кордону; закритість; контраст поверхні, форми, інтенсивності, складності, розміру, використання, розташування. Контраст може існувати по відношенню до безпосереднього оточення або до досвіду спостерігача. Ця якість, яка ідентифікує елемент, робить його незабутнім і живим.

2. Простота форми: ясність та простота видимої форми у геометричному сенсі, обмеження частин.

3. Безперервність: тривалість межі або поверхні; близькість елементів (у кластері будівель); повторення ритмічних інтервалів (патерн вулиця-кут); схожість, аналогія або гармонія поверхні, форми, використання.

4. Домінування: домінування однієї частини над іншими шляхом розміру, інтенсивності, цікавості, що зумовлює прочитання цілого як важливої особливості всього кластера.

5. Ясність поєднання: висока видимість поєднань та швів; ясність співвіднесеності та взаємопов'язаності. Ці поєднання - стратегічні моменти формування структури, які мають бути добре помітні, оскільки від їхнього сприйняття залежить сприйняття цілого.

6. Напрямна диференціація: асиметрія, відхилення та радіальні зв'язки, які відрізняють один кінець від іншого (один кінець шляху – у гори, інший – до центру); або одну сторону від іншої (як будівлі, що виходять на парк); або один напрямок від іншого.

7. Візуальні межі: якості, які посилюють рівень і проникнення в'язання актуально або символічно. Це включає прозорість (скло або будинок на палях); накладання; панорами, які посилюють глибину виду (панорамні види) тощо. Всі ці якості полегшують сприйняття великого та складного цілого, збільшуючи ефективність сприйняття: його масштаб, проникнення, силу.

8. Усвідомлення руху: якості, які роблять зрозумілим для спостерігача його актуальний і потенційний рух. Ці якості посилюють і розвивають те, що спостерігач може зробити, щоб інтерпретувати напрямок або відстань і відчутти саму форму у русі.

9. Часові серії: серії, що сприймаються з часом, послідовність у часі, які представляють послідовність елементів образу або колишні послідовності простору, матеріалу, руху, світла та силуету.

10. Назви та значення: нефізичні характеристики, які можуть посилити образність елемента. Назви є важливими для кристалізації ідентичності.

Послідовність виконання ментальної карти.

1. Визначення звичних маршрутів руху – основних і другорядних.
2. Визначення ядер – композиційно-планувальних вузлів в структурі міського середовища.
3. Визначення районів, що об'єднуються за критерієм цілісності архітектурного стилю, способу життя мешканців, історичної генези спільноти району, функції і типу активності, ступеню доглянутості і т.д.
4. Визначення орієнтирів – тих, що мають загальноміське значення, і локальних, розташованих в межах кварталу.
5. Визначення кордонів – меж, що візуально, відділяють окремі райони міста, територію міста від прилеглих територій.

Завдання 4. Пам'ять в місті (дослідження символічного простору в місті)

Міський простір служить для зберігання та передачі пам'яті.

Соціальні відносини, закріплюючись у матеріальних формах, дають певний набір елементів офіційної та неофіційної пам'яті у міському просторі (від створення пам'ятників і перейменування вулиць, до практики організованого забування тих чи інших подій чи персоналій).

Як офіційна, так і неофіційна меморіалізація тих чи інших міських об'єктів, відображає зв'язок між минулим і сьогоденням, при цьому пам'ять, яка «застигає» в просторі, є і орієнтиром у соціально значущих подіях, і продуктом відносин людей з місцем проживання. Колективна пам'ять має в арсеналі реальні живі спогади (якщо йдеться про події недавнього минулого), почерпнуті з неофіційних джерел факти, думки, що не узгоджуються з офіційними версіями, результати власних тривалих роздумів людей щодо пережитих подій. Таким чином, створення пам'ятних місць (меморіали, особливі місця зустрічей) можна назвати способом символічної реконструкції певного погляду на минуле.

Символічний простір – це об'єкти соціального світу, що мають соціокультурне значення, тобто насичені соціокультурним смислом: предмети матеріального світу (будинки, споруди, парки тощо) та самі люди, засоби комунікації й соціальні відносини. Особливе місце у символічному просторі суспільства займають візуальні об'єкти – пам'ятники й подібні їм монументальні споруди, та топоніми – назви вулиць, проспектів, площ та інших елементів просторової структури міста (їх значення та символічна функція реалізується за допомогою візуального сприйняття людини).

Зміни, яких зазнають пам'ятники й топоніми, репрезентують собою зміни в соціокультурному просторі в цілому. Пам'ятники та інші візуальні об'єкти

в місті здатні символізувати ціннісні та ідеологічні зрушення, означувати своїми змінами етапи перетворень.

Пам'ятники та топоніми не є єдиним візуальним проявом соціокультурних трансформацій у місті. Серед них, наприклад, архітектурні канони чи стилі, зміни яких також репрезентують соціальні інтереси, ідеологічні системи та уявлення.

Для виконання завдання необхідно вибрати об'єкт, особу або подію, присутність якого відображена у комплексі символів і знаків у міському просторі. Мета завдання – виявити маркери пам'яті стосовно обраного об'єкту дослідження.

Завдання 5. Візуальний образ міста (візуальна соціологія).

Напрямок соціологічних досліджень, які тим чи іншим чином звертаються до візуального, отримав назву *візуальної соціології*.

Зародження течії візуальних досліджень в рамках соціології відбулося на початку ХХ ст., а становлення візуальної соціології відбулося в 1970-х рр. Умовами для збільшення кількості візуальних досліджень слугували зміни в соціальному та культурному житті, і технічний розвиток. З часу винаходу оптичних пристроїв та початку їх масового використання, накопичився значний обсяг візуального матеріалу.

Фотографія в сучасному суспільстві стала образним орієнтиром і

нормативним зразком, тому на прикладі фотографії та фотографічних практик соціологічний аналіз візуального дає можливість проаналізувати особливості суспільства, простежити, яким суспільство «бачить себе» і яким «хоче здаватися». Так як в основі кожної окремої фотографії лежать соціальні процеси, цінності і моделі поведінки.

Ці дані дають можливість порівнювати інформацію про об'єкти, отриману з певним часовим проміжком. Суспільні зміни, які можуть бути природними, очевидними та поступовими, а тому непомітними, можна спостерігати порівнюючи сучасні фото з фотографіями, які були зроблені в минулі десятиліття. Сучасні фото порівнюються з фото, які були зроблені декілька років назад для наочного показу змін, які відбулись за певний період часу. В таких дослідженнях соціальної динаміки візуальний матеріал є корисним через свою здатність «консервувати» час. У випадку, коли досліджується соціальні зміни матеріального середовища або життя соціальної групи в різні періоди часу, потенціал цього методу візуальної соціології є надзвичайно великим.

Такі дані необхідні для простежування тенденцій в динаміці об'єктів та виокремлення сталих характеристик. При цьому виявляється, що багато змін відбуваються незворотно, але повільно, поступово і непомітно. Фотографії дають змогу, «подорожуючи в часі», відслідковувати послідовні зміни в соціальному житті, візуальні прояви яких були задокументовані в фотографіях.

При виконанні завдання необхідно здійснити порівняльний аналіз фото середовища у 3-х локаціях міста, виконаних з часовим інтервалом понад 10 років за наступними критеріями:

- зміни у характері забудови;
- зміни у дизайні середовища і його змістовому наповненні

- (реклама, вивіски, матеріали, малі архітектурні форми);
- зміни у системі озеленення і благоустрою;
 - зміни, що засвідчують вплив нових технологій;
 - зміни, що засвідчують соціальний статус мешканців міста.

4. ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Практична робота виконується послідовно як комплекс з п'яти завдань і подається для оцінювання у вигляді альбому формату А3 (або pdf-файлу у випадку дистанційного навчання) з титульним аркушем.

Кожне практичне завдання виконується на окремому аркуші. Графічні, аналітичні, ілюстративні матеріали супроводжуються необхідними підписами та пояснювальним текстовим матеріалом.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва теми
1	2
Практичне завдання 1	
1.	Визначення об'єкту для аналізу (конкретне місто). Аналіз генерального плану міста. Підготовка графічних матеріалів.
Практичне завдання 2	
2.	Ознайомлення з історичними особливостями просторового розвитку обраного для аналізу міста, змінами у соціальній та демографічній структурі. Аналіз просторового розташування різних соціальних груп населення відносно функціональних зон та елементів міської морфології. Підготовка графічних матеріалів.
Практичне завдання 3	
3.	Аналіз власного сприйняття міського середовища. Виконання ескізів ментальної карти. Підготовка графічних матеріалів.
Практичне завдання 4	
4.	Визначення об'єкта меморіалізації в місті. Дослідження змістового та середовищного контексту «пам'ятання» про об'єкт. Пошук і збір фактографічного матеріалу. Підготовка графічних матеріалів.

Практичне завдання 5

5.	Пошук і підбір історичних фото обраного для аналізу міста. Виконання фіксаційних фото сучасного середовища міста з відповідних ракурсів. Підготовка текстових і графічних матеріалів порівняльного аналізу відповідно до критеріїв. Опрацювання аналітичних матеріалів.
----	--

7. ЛІТЕРАТУРА

Рекомендована література

Базова

1. Соціологія міста : навчальний посібник. За заг. ред. О. К. Міхєєвої. Донецьк : вид-во «Ноулідж», 2010. 464 с.
2. Гейл Й. Міста для людей. Київ : Основи, 2018. 304 с.
3. Гидион З. Пространство, время, архитектура. Москва : Стройиздат, 1984. 445 с.
4. Джекобс Дж. Смерть і життя великих американських міст. Київ : Canactions, 2021. 460 с.
5. Линч К. Образ города. Москва, 1982. 328 с.
6. Тімохін В.Д. Основи містобудування : навч. посібник. Київ : ІЗМН, 1996. 216 с.

Допоміжна

7. Дронова О.Л. Новий урбанізм: у пошуках виходу з урбаністичного колапсу. *Український географічний журнал*. 2015. № 3. С.33–41.
8. Мусієздов О. О. Міський спосіб життя: радянська соціологія як втілення веберівського підходу до аналізу міської ідентичності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015, №1148. С.15–20.
9. Мусін О. Історична пам'ять у міському просторі: парадокси церковно-політичного відтворення національних святинь у Росії та Україні. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2018, №1(5). С. 131–155.
10. Особистість і соціальні інститути в урбанізованому суспільстві: місто Дніпро : монографія: в 2 томах / В. В. Кривошеїн, О. Ю. Висоцький, В. В. Ніколенко та ін.; за заг. ред. професора В. В. Кривошеїна. Том 1. Д., 2018. 289 с.
11. Солдатова В. Ю. Візуальні дослідження в соціології – методологічні засади та методичні засоби : дис. ... кандидата соціологічних наук. Київ, 2016. 212 с.
12. Черкес Б., Юрик Я. Ідентичність і пам'ять у міському середовищі. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. Архітектура. 2014, № 793. С. 35–39.
13. Шабаєв Ю. П., Садохин А. П., Лабунова О. В., Сазонова Н. Н.

- Антропологическое понимание города и методология урбанистического изучения. *Мониторинг общественного мнения: Экономические и социальные перемены*. 2018. № 3. С. 248–267. URL: <https://doi.org/10.14515/monitoring.2018.3.13>.
14. Duany A., Plater-Zyberk E., Alminana R. *The New Civic Art. Elements of Town Planning*. New York, Rizzoli, 2003. 384 p.
 15. Knox P. *Palimpsests: Biographies of 50 City Districts*. International Case Studies of Urban Change, Basel, Birkhäuser, 2012. 280 p.
 16. Jałowiecki B. Socjologiczne aspekty struktury miasta. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 1967, Nr 4. S. 215–235.
 17. Majer A. *Miasto według socjologii*. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020. 237 s.
 18. Runge J. Przestrzeń społeczna miasta – dylematy geograficzno-metodologiczne. *Acta Univesitatis Lodziensis*. 2017- 27. S.99–109.
 19. Ryan B.D. *The Largest Art. A Measured Manifesto for a Plural Urbanism*. Cambridge, London, The MIT Press, 2017. 384 p.
 20. Szmytkie R. *Metody analizy morfologii i fizjonomii jednostek osadniczych*. Wrocław, Wadawnictwo Sowa sp. z.o.o., 2014. 172 s.